

2. porušení normy je vnímáno jako pozitivní hodnota, 3. z napětí a nesouladu mezi normou a dílem vyrůstá estetická hodnota.³⁹⁾ Problém estetické normy a jejího překračování v oblasti rozhlasového dokumentu a feature byl předmětem vášnivých diskusí v kruhu rozhlasových tvůrců především na konci devadesátých let a na přelomu století, kdy vliv mezinárodních přehlídek feature (Prix Italia, Prix Berlinaire, Prix Future) a lepší dostupnost zahraničních pořadů, způsobily změnu přístupu i u českých dokumentaristů. V této době vzniklo několik feature, které nově pracovaly se zvukem, otevřely se jiným médiím (televize, počítače, později i internet), výrazně posunuly vnímání zvukové horizontály a vertikály a razantně změnily chápání autorského přístupu, osobní autorské angažovanosti a přijetí odpovědnosti za vyznění pořadu.

Jakkoli je mé bádání v tomto oboru teprve na začátku, je už nyní zřejmé, že nelze zkoumat feature izolovaně, bez znalosti a povědomí o dění v jiných, souvisejících uměleckých oborech. Minimálně od poloviny 90. let je též nutné znát mezinárodní kontext, s nímž jsme byli sice zprostředkováni, přeče však výrazně konfrontováni. Zcela nové možnosti pak otevřel internet s nabídkou kontaktů na výrazné světové tvůrce feature, nejnovejší je nulné vyrovnat se s fenoménem podcastingu.

Nenacházím výstižnější pojmenování přístupu k problematice, než jak ho formuloval Tomáš Glanc. Jakkoli samozřejmě může jeho poznámka znít, zdá se mi příhodná na závěr úvah o možných metodologicko-estetických problémech jakékoli teoretické práce: „*Platí totéž, co pro každou interpretaci: její zákony diktuje v ideálním případě nikoliv vnější forma, ale vnímaná a pokorná pozornost vůči interpretovanému dílu.*“⁴⁰⁾

(Autorka je rozhlasová dokumentaristka, publicistka a scenáristka. V současné době též doktorandka filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.)

Poznámky:

- 1) Lopatka, Jan: Existuje rozhlasová teorie? in: Šifra lidské existence. Torst 1995, s. 43
- 2) Slovo feature používám v původní anglické podobě, neskloňují je a pracuji s ním jako s maskulinem (J. Branžovský především v pracích z 60. let používá tentýž pojem v podobě femininu)
- 3) Jamek, V.: O patřičnosti v jazyce. Praha 1998, s. 72
- 4) Branžovský, J.: Dvě tváře technické muziky. Citováno ze strojopisu, s. 164
- 5) Branžovský, J.: Rozhlasové pásmo či feature. Praha, Český rozhlas 1990, s. 27
- 6) Bouček, Z.: At procitne český feature. Rozhlasová práce 1992, č. 1, s. 8_16
- 7) Mukařovský, J.: Studie z estetiky. Praha 1966, s. 52–55
- 8) Lopatka, Jan; dtto
- 9) Klingerová, B.: Konečná a nekonečná historie filmu: rekonstruování minulosti v recepčních studiích. in: Nová filmová historie. Uspoř. P. Szczepanik. Praha 2004, s. 87–113
- 10) Szczepanik, P.: Nová filmová historie, kulturní dějiny a archeologie médií. in: Nová filmová historie. Dtto, s. 9–41
- 11) Bouček, Z.: Feature po německu. Rozhlasová práce 1993, č. 1, s. 31–40
- 12) Chvatík, K.: Strukturální estetika. Brno, Host 2001, s. 148
- 13) Branžovský, J. O Izv. rozhlasové specifice. in: Sborník teoretických textů. Praha, SRT 1990
- 14) Váidler, E.: Jak vzniká feature? Rozhlasová práce 1987, č. 1, s. 9–40
- 15) Z rozhovoru se Zdeňkem Boučkem 22. 4. 2004. Záznam v archivu autorky
- 16) Branžovský, J.: Rozhlasové pásmo či feature. Praha, Český rozhlas 1990, s. 17
- 17) Bouček, Z.: Zahraničí a my. In: Proměna rozhlasového výrazu a tvaru. SRT, Praha 2003, s. 15
- 18) Bouček, Z.: Beletrie a feature. Svět rozhlasu 12, 2004, s. 33
- 19) citováno podle Grygar, M.: Terminologický slovník českého strukturalismu. Brno 1999, s. 76
- 20) Schmid, W.: Narativní transformace. Praha 2004
- 21) Bílek, P. A.: Hledání jazyka interpretace k modernímu prozaickému textu. Brno, Host 2003, s. 159
- 22) Tuháček, M.: Reálný prostor rozhlasové relace. in: Václav Růt, rozhlas, 1936–1996, s. 55–57
- 23) Maršík, J.: Výběrový slovníček terminů. Praha 1999, s. 8
- 24) Bílek, P. A. Dtto
- 25) viz např. Ejzenštejn, S. M.: Kamerou, tužkou i perem. Praha, Orbis 1959
- 26) Buriánek, M.: Okolnosti a podmínky slovesné tvorby. Podněty i omezení. in: Proměna rozhlasového výrazu a tvaru. Praha, SRT 2003, s. 18
- 27) O experimentálních dokumentech a pořadech typu feature Miroslava Buriánka viz též diplomovou práci Martina Koláře: Proměny žánrů v tvorbě Miroslava Buriánka. Brno, JAMU 1998
- 28) Buriánek, M.: Jak jsem připravoval a točil Zimmer frei. in Sborník z tvůrčích akcí SRT. Praha 1996, s. 34
- 29) Růt, V.: Co je to montáž. Radiojournal 1936, č. 34
- 30) Maršík, J.: Výběrový slovníček terminů slovesné rozhlasové tvorby. Praha, SRT 1999, s. 18
- 31) Branžovský, J.: Montážní princip a epika. Citováno z rukopisu, 1986
- 32) Hraše, J.: Branžovského analýza publicistiky a literární pořady. Svět rozhlasu 12, 2004, s. 35
- 33) Moravec, V.: „Dokumentární realismus“ nebo „autenticky realismus“. in: Václav Růt, Rozhlas, 1936–1996. Praha, SRT 1997, s. 49
- 34) Czech, J.: O rozhlasové hře. Praha Panorama 1987, s. 115
- 35) Alan, J. – Petrušek, M.: Sociologie, literatura a politika Praha, Karolinum 1996, s. 169
- 36) Chvatík, K.: Strukturální estetika. Brno, Host 2001, s. 119
- 37) Dtto
- 38) Jista zpochybňuje například problém péti aspektů znakovosti uměleckého díla, jak je vyznačil J. Mukařovský, především hodnocení celku uměleckého díla jako znaku ve vztahu ke „kolektivnímu vědomí“, přináší úvahy Emila Volka. (Včleš, E.: Znak – funkce – hodnota. Estetika a sémiotika umění Jana Mukařovského v proudech současného myšlení. Praha – Litomyšl, Paseka 2004.) Podobně skepticky se k možnosti analyzovat celek díla jako znak staví i Petr V. Zima, protože „pojem znaku není vhodný pro objasňování vzajemných vztahů mezi fonetickou, sémiatickou, syntaktickou a narrativní rovinou.“ (Zima, P. V.: Literární estetika. Votobia 1998, s. 25)
- 39) Mukařovský, J.: Studie z estetiky. Praha 1966, s. 74–77
- 40) Glanc, T.: Dějiny literatury Výběrový soupis problémů. Svět literatury 2003, č. 25, s. 77

Vladimír Príkazský

Digitalizace a program

Pokrok rozhlasové technologie pro zpracovávání a vysílání programů byl vždy důvodem k hledání nových přístupů i obohacení tvorby. Tak jako ovlivnil příchod nové, jednodušší záznamové techniky při použití např. reportážních magnetogramů – pamatujete na značku Majhak s kličkou, pak téměř nezničitelné Repotéry, bakelitové Urany, luxusní Uhry, kterým se říkalo Nagra chudých. Spolu s používáním přenosných reportážních magnetofonů došlo k zlepšení a zjednodušení střihu atd.

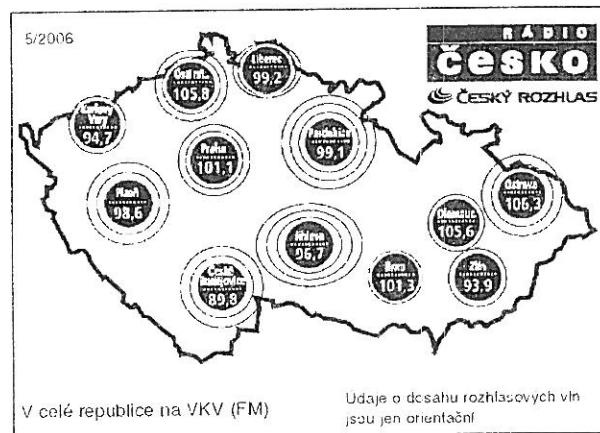
I nástup digitálního vysílání by měl znamenat zlom nebo, chcete-li, nové možnosti pro tvorbu. Když pročítáme koncepcie nových digitálních programů, víme, že nejdernější vysílací technika je používána na ČRo 4 – Wave, kombinace zvuk obraz a doplňkové služby pro posluchače má pravděpodobně nejlépe rozpracovány Leonardo, že ve zpravodajství a publicistice jde novými cestami Česko, že vysokou kvalitu vysílané hudby najdeme na stanici D dur.

Není to jenom zvědavost, která by jistě byla na mísťe. Pokaždé, když se programoví pracovníci dotýkali nové techniky, hledali možnost experimentu a využití nových technologických možností. Jak ovlivní digitální technika tvorbu programu, jaké možnosti proti pracovním postupům se objevují? Co nešlo v programu vytvářet staršími technickými prostředky? Jakou roli bude hrát rychlosť zpracování, bude nová digitální technika k dispozici pro redaktory jenom v rozhlasové budově nebo může většina pracovat kdekoli, třeba doma? Jak ovlivní tato technika vztah – dramaturg, redaktor, autor, technický pracovník, režisér a další tvůrčí pracovníci? Jaké nové možnosti se najdou pro tzv. interaktivitu ve vztahu k posluchačům? Nebo další složitost – kdo a jak naučí zacházet s digitálními přijímači starší generaci? Čím a jak k tomu přispěje dodavatel programu?

Hana Híkelová

Rádio Česko

Rádio Česko je zpravodajsko-publicistickou analytickou stanicí Českého rozhlasu. V současné době vysílá každý den od 8 do 11 a od 13 do 16 hodin na všech frekvenčích BBC, v DVB-T multiplexu Českých radiokomunikací v Praze, Brně a Ostravě a přes internet na adresu www.rozhlas.cz/radiocesko

Formát stanice: all-news

Základní charakteristika programu: zprávy každých 15 minut, rozhovory a analýzy k hlavním událostem z domova, ze světa, ekonomické zpravodajství a publicistika, sportovní zpravodajství, kultura, věda a technika

Zahájení vysílání: 2. květen 2005

Přípravy nové stanice

Českému rozhlasu jako médiu veřejné služby chyběla prestižní zpravodajsko – publicistická stanice. Tuto roli plnil a plnil Český rozhlas 1 Radiožurnál, který má

ale 40 procentní podíl hudby. Koncem roku 2004 jsme proto společně s Alexandrem Píchou a Janem Pokorným začali připravovat program nové stanice čistě mluveného slova. Bylo jasné, že digitalizace změní mediální prostředí v České republice a z celosvětových výzkumů vyplývá, že posluchači a diváci na digitalizaci očekávají především možnost poslouchat a sledovat nově vzniklé rozhlasové či televizní programy. Digitalizace umožňuje výrazně rozšířit stávající počet stanic a poslovat je více pro konkrétní posluchače. Český rozhlas stávajícími stanicemi neoslovoval skupinu vysokoškolsky vzdělaných lidí a manažerů, kteří dávali podle výzkumů přednost poslechu českého vysílání BBC. Jde o skupinu lidí, kterou při poslechu rádia zdržuje hudba, chtějí přesné informace a analytické rozhovory k aktuálním událostem.

Nová stanice měla pracovní název D-žurnál, v březnu pak byla zaregistrována značka Rádio Česko.

Rádio Česko bylo proto od začátku zaměřeno na posluchače, kteří cd rádia očekávají podrobné a rychlé informace ve zprávách a analytické rozhovory. Podle informací kolegů ze zahraničí víme, že posluchač si nalaďuje zpravodajskou stanici několikrát denně přibližně na 20 minut a očekává, že se během této doby dozvědí o všech zásadních událostech z domova, ze světa, z ekonomiky či ze sportu.

Zpravodajské stanice poslouchají především lidi s vysokoškolským vzděláním, manažerů a lidé, kteří výraznou měrou rozhodují o dění ve společnosti.

Informace k nastavení programu nově vznikající stanice jsme čerpali především z Německa (Bavorsku) a z Francie, kde mají s all-news formátem dlouholeté zkušenosti. Stanice France Info francouzského rozhlasu je stejně jako Bayern 5-Aktuell v případě Bavorska prestižní rozhlasovou stanicí. Konkrétně France Info měla na začátku roku 2005 12 procentní podíl na francouzském rozhlasovém trhu. Vedení France Info nám

poskytlo veškeré informace ke struktuře programu i výsledky výzkumů, které měli k dispozici. Stejně tak jsme si mohli prohlédnout i provoz stanice. Na základě informací o programu obdobných stanic v zahraničí jsme v prvním čtvrtletí roku 2005 sestavili základní parametry ranního vysílání Rádia Česko. Rozhodli jsme se, že Rádio Česko bude vysílat nejprve ranní zpravodajský program od 6 do 10 hodin. Základem vysílání budou zprávy, které posluchač uslyší každých 15 minut. V celou osmiminutovou, o půl pětiminutové a vždy ve čtvrt a ve tří čtvrtě dvouminutové. Každou hodinu je v programu čas pro analýzy domácích a zahraničních hlavních událostí a pro ekonomické a sportovní zpravodajství. Velký podíl na vysílání Rádia Česko mělo mít od počátku také zpravodajství z regionů – a to ve spolupráci s regionálními stanicemi Českého rozhlasu.

Zahájení vysílání

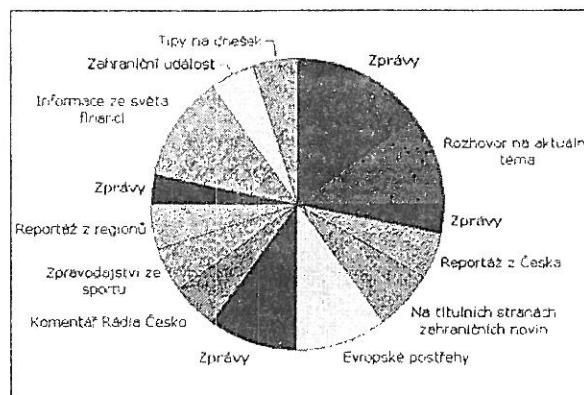
V březnu roku 2005 rozhodlo vedení Českého rozhlasu definitivně o termínu zahájení vysílání – 2. květen 2005. V počáteční fázi mělo Rádio Česko pouze 4 kmenové zaměstnance: Ladislava Dvořáka, Lenku Jansovou, Šárku Horáčkovou a Lenku Buriánkovou, kteří měli na starosti především přípravu programu, na přípravě struktury zpravodajských relací se externě podílel Pavel Prouza. Rádio Česko se opíralo o zpravodajství a zpravodajské příspěvky redaktorů ČRo 1 Radiožurnálu a zahraničních zpravodajů Českého rozhlasu, redaktorky Radiožurnálu Helena Šulcová, Lenka Šumová a Štěpánka Čechová se od začátku vysílání podílely na moderacích ranních bloků.

Rádio Česko vzniklo od počátku jako program určený pro budoucí digitální vysílání, jeho oficiální rozjezd se ale dlouho odkládal, proto Rádio Česko od 2. května vysílalo pouze na internetu. Vysílání odbavujeme ze studia 3R1 ve studiové budově, provizorní newsroom vznikl z diskusního studia ČRo 1 Radiožurnálu, které nebylo v ranních a dopoledních hodinách využíváno. Program tvořily přibližně z 60 procent příspěvky Radiožurnálu, redaktori Rádia Česko připravovali zpravodajské relace, přehledy domácího a zahraničního tisku, rozhovory na aktuální téma s politiky, ekonomy, představiteli místní samosprávy či s politology, pořad *Dnešní výročí* a novinkou byl také pořad *Evropské postřehy* Pavly Kvapilové vysílaný každý den v 8.25.

Rozšíření vysílání

Po zkušenostech s ranním programem jsme v létě 2005 rozhodovali o rozšíření vysílání Rádia Česko do odpoledních hodin. Kvůli sledovanosti na internetu jsme také dlouho zvažovali posun ranního vysílání. Uživatelé internetu totiž toto médium používají až od 7 hodin ráno, proto se ukázalo vysílání od 6 hodin jako zbytečné do doby, než bude program Rádia Česko šířen i jinak než po internetu. Od 1. listopadu se mělo vysílání rozšířit do dvou pásem – od 7 do 11 a od 13 do 18 hodin. Během srpna nás ale kontaktovali pořadatelé brněnského veletrhu informačních technologií Inverx. Ti přišli s novinkou. Tou byl veletrh Digitex, kde chtěli prezentovat i digitální rozhlasové stanice. Využili jsme této jejich nabídky a rozšířený program Rádia Česko byl premiérově vysílan už 24. října 2005 právě na brněnském veletrhu. Základní charakteristiky programu zůstaly zachovány i pro odpolední vysílání. Každá hodina progra-

mu má pevně danou strukturu. Např. hodina mezi 10 a 11 hodinou vypadá následovně:

Rádio Česko na frekvencích BBC

Na konci roku 2005 přestala česká redakce BBC vysílat program v češtině, vysílání bylo omezeno pouze na zprávy. Ty přinášela na 12 VKV frekvencích do konce února. Na začátku roku 2006 začal generální ředitel Českého rozhlasu Václav Kasík jednat se zástupci BBC o možnosti vysílat r.a. těchto frekvencích program Rádia Česko. BBC totiž mělo a má v licenčních podmínkách pro provozování vysílání v České republice pevně zakotveno, že musí vysílat denně po určitou dobu v češtině. 14. března obě stanice – tedy Český rozhlas a BBC – uzavřely smlouvu, na základě které začalo Rádio Česko od 15. března vysílat každý den včetně víkendu od 8 do 11 a od 13 do 16 hodin na všech VKV frekvencích BBC.

Toto zásadní rozhodnutí mělo vliv na změny v programovém schématu a bylo nutné výrazně posílit tým lidí, kteří vysílání připravují.

V současné době (květen 2006) má Český rozhlas Rádio Česko 15 kmenových zaměstnanců, v červnu nastoupí další 3 redaktori.

S rozšířením vysílání na VKV frekvence souvisely zásadní programové změny. Rádio Česko výrazně posílilo vlastní zpracování příspěvků, od 15. března jich do vysílání připravuje 90 procent, 10 procent příspěvků ve všední dny přebírá z vysílání Radiožurnálu. Rozšířili jsme znatelně zahraniční zpravodajství a publicistiku, navázali jsme spolupráci s desítkami novinářů v zahraničí, se kterými dříve spolupracovala česká redakce BBC, tým redaktorů a moderátorů Rádia Česko byl posílen o bývalé redaktory BBC. K programovým změnám docházelo i v průběhu března a května. V ranním bloku jsme omezili vysílání příspěvků z Radiožurnálu na minimum, přestali jsme vysílat Poznámku Ivana Hofmanna i komentáře z Radiožurnálu a oslovili jsme 20 uznávaných odborníků a publicistů, kteří připravují každodenní fejetony pro vysílání Rádia Česko.

Naprostou novinkou bylo od 15. března rozšíření vysílání i do víkendových časů. Vzhledem k malému počtu kmenových redaktorů jsme ale nebyli schopni zajistit 12 hodin víkendového programu vlastními silami. Po dohodě s ČRo 6 a ČRo Leonardo tak o víkendu vysíláme z každé léto stanice 3 pořady (*Portréty*, *Svět viděný internetem*, *Týden ve vědě a technice*, *Vstupte!*...). Důležitým programovým prvkem je ve víkendovém vysílání rozhlasový dokument. Do konce dubna jsme odvysílali v reprize 12 nejúspěšnějších dokumentů z cyklu „*Jsme po česku*“, který připravili redaktori ČRo 3 Vltava, od 1. května jsme zahájili vysílání vlastního cyklu dokumentů pod názvem „*Příběhy 20. století*“.

Tento cyklus připravují redaktori Mikuláš Kroupa a Adam Drda ve spolupráci s týmem redaktorů nadace Post Bellum. Společně s touto nadací navíc přispíváme výraznou měrou do archivu Českého rozhlasu, ve kterém chyběly autentické příběhy zejména z 50. a 60. let minulého století.

Novým pořadem je také cyklus „Služebníci slova“, který připravuje publicistka Petruška Šustrová. Jde o rozhovory s předními českými překladateli světové literatury.

Součástí víkendového vysílání jsou pak také týdenní souhrny událostí: Týden v Česku, Týden ve světě, Týden ve vědě a technice, Týden v kultuře a Týden ve sportu.

Mgr. Robert Tamchyna

Český rozhlas Leonardo – dobrodružství poznávání

Český rozhlas Leonardo je nová digitální stanice Českého rozhlasu. Jejím cílem je odhalovat tajemství vědy, techniky, přírody, historie celého světa a stojí před ním úkol oslovit ze svého studia všechny posluchače, kteří touží po dobrodružství poznávání.

Od prvního dne (1.9.2005 v 09:00) vysílá ČRo Leonardo 24 hodin denně, sedm dní v týdnu. Nabízí posluchačům vzdělávací, populárně naučný obsah. Posláním této stanice je především možnost získávat populární formou vědomosti z vědy, techniky, přírody a historie. Hlavní částí původního programu Českého rozhlasu Leonardo jsou besedy s hosty, hodinové magazíny zaměřené na tematiku zdraví člověka, techniky, historie, přírody a součástí programového schématu je vedle mnoha přebíraných pořadů také originální hudební dramaturgie.

Český rozhlas Leonardo vychází z programové konцепce digitalizace vysílání Českého rozhlasu, realizované doposud prvními třemi čistě digitálními stanicemi. Generální ředitel Českého rozhlasu Václav Kasík označil okamžík vzniku stanice Leonardo pro rozhlas za historický, poděkoval tvůrcům programu a mimo jiné řekl: „Nová rozhlasová stanice ČRo Leonardo vychází z retezce tří pilířů rozhlasu, které obvykle uvádí. Jsou to informace, kultura a vzdělání. Pilířem posledním je právě stanice, jejímž posláním je věda. Je to nedilná součást veřejné služby rozhlasového vysílání. Rodí se nová stanice a to je důvod k oslavě. Přejí novorozenců co nejméně starostí...“

Český rozhlas Leonardo – Renesance dokonalosti

Leonardo da Vinci, po kterém je nová stanice Českého rozhlasu pojmenována, byl univerzální osobností umění i vědy. Narodil se 15. dubna 1452 jako nemanželský syn notáře na zemědělské usedlosti Anchiano poblíž Vinci v italském Toskánsku a zemřel 2. května 1519 v zámku Cloux ve Francii jako muž, který určil nejen pokrok své doby, ale ovlivnil dalekou budoucnost jako výsledek kriticky zobecňující činnosti rozumu – vědy, sloužící ve prospěch člověka.

Tomuto cíli chce sloužit i veřejnoprávní rozhlasová stanice Leonardo, předurčená pro digitální vysílání.

Český rozhlas Leonardo – Otevřenosť všem

„S příchodem digitálního vysílání se před námi otevírají nové možnosti. V této době se ukazuje, že roz-

Budoucnost Rádia Česko

Do září letošního roku chceme usadit programové schéma a během léta by mělo dojít k definitivnímu doplnění týmu redaktorů, editorů a produkce. Během léta připravíme také programové změny, které se budou týkat především víkendového vysílání.

Vzhledem k rozvoji a rozšířování digitálního vysílání pak Rádio Česko počítá do budoucna s rozšířením programu, zejména s vysíláním v ranním prime time. Současné vysílací časy, kdy nevysíláme ani v ranném ani v odpoledním rozhlasovém prime time jsou pro stanici tohoto formátu velkou nevýhodou.

hlas měl v porovnání s televizi některé nevýhody, avšak díky novým technologickým prostředkům nevýhody mizí. Hovořím o nastupující multimedialitě internetu a digitalizaci vysílání v systému DVB-T nebo v systému DVB-H, který je blízkou budoucnosti i dalších médií,“ tvrdí autor myšlenky vytvoření populárně vzdělávací stanice Českého rozhlasu, šéfredaktor ČRo 8 Miroslav Bobek.

Dnes již ČRo Leonardo vysílá i v systému DVB-T, v multiplexu A Českých radiokomunikací, ovšem vysílání najdete také na internetu – na adrese www.rozhlas.cz/leonardo. Leonardo podporuje šíření svého programu nejen v tradičním formátu WMA, ale i v progresivním, open source formátu Ogg vorbis. Princip open source je totiž ideou, blízkou médiu veřejné služby i principu vzdělávání – všem otevřené sdílení znalostí a informací s posluchači, diváky a čtenáři. Vysílání můžete na internetu poslouchat jak ve vysoké kvalitě, srovnatelné s poslechem CD, tak i rychlostech postačujících pro posluchače připojené prostřednictvím telefonních linek. Český rozhlas neuzavírá svůj internetový archiv, ani jej nezpoplatňuje. Sdílí jej otevřeně se všemi.

Český rozhlas Leonardo – Oceán informací

Na internetových stránkách stanice Leonardo najdete i aktuální program vysílání, můžete si přečíst texty reportáží a článků, prohlédnout fotografie, brzy budete moci sledovat i filmové a video sekvence. Najdete zde profily redaktorů stanice i upozornění na plánované pořady. Můžete si zde naprogramovat i své vlastní rádio – Rádio na přání. A samozřejmě se můžete zapojit do diskusí s ostatními posluchači či do připravených soutěží. Při vysílání posluchači komunikují s redaktory pomocí systému ICQ nebo e-mailem a hostům tak mohou aktuálně položit zajímavé otázky.

Rádio dnes učíme „vidět“ – internet umožňuje vysílané pořady doplnit texty, ilustrační grafikou či fotografiemi. Rádio získalo i svou „paměť“ – poprvé v historii rozhlasového vysílání umožňují digitální technologie archivování odvysílaných pořadů, které si můžete poslehnout kdykoliv znova. Rádio přináší i „souvislosti“ – redaktori vás odkáží na další zdroje informací, vyberou je z nekončící virtuální knihovny internetu i z archivu souvisejících textových i zvukových příspěvků. Stručně řečeno – ČRo Leonardo je hledáním moderní podoby multimediální rozhlasové stanice.

Ceský rozhlas je dnes plně „online“. Je a chce být vaším partnerem nejen v éteru analogového vysílání, ale i na internetu. Stačí se připojit.

Český rozhlas Leonardo – To nejlepší z Českého rozhlasu

„Zamysleli jsme se nad tím, co nového nabidnout posluchačům. Chtěli jsme vytvořit stanici, která může nabídnout ucelený program z různých vědních oborů. Program digitální rozhlasové stanice Českého rozhlasu Leonardo tak více než z poloviny tvoří pořady původní – specializované magazíny. Na druhé straně jsme si také uvědomili, že Český rozhlas vytváří programy, které si zaslouží být uváděny znova, protože jsou tím nejlepším, co si posluchači přejí. Nejznámějšími z tvorby ostatních stanic je například cyklus Touly českou minulostí nebo Meteor. Proto jsme se je rozhodli zařadit i do našeho vysílání a nabídnout posluchačům stanice Leonardo“, dodává šéfredaktor Českého rozhlasu 8 Miroslav Bobek.

Koncepce stanice je programově velmi pestrá. Každý den zde najdete zajímavosti, poznatky a novinky z vědy, historie, přírody, technologií. Každý obor má svůj specializovaný magazín s několika rubrikami, které se věnují konkrétním tématům. Natura – o přírodě, Nula-jednička – o lidech, technice a technologiích, Zrcadlo – o historii, která není jen minulostí, Ženšen – pořad nejen o zdraví, medicíně a životním stylu, Sedmý světadíl – věnovaný etnografii, cestování a vzdáleným zemím.

V pořadu Dopoledne a Odpoledne s Leonardem nabízí stanice novinky a zajímavosti z vědy a techniky. Odpoledne také diskuse na aktuální téma vědeckého světa. Ovšem Leonardo nezapomíná ani na hudební pořady. Hudební pořad Notabene si nalaďte každý den od 12.00–12.30 hodin a každý den se můžete těšit na jiný hudební žánr.

Český rozhlas Leonardo – Moudří hosté u vás doma

„Základem programu, naši výkladní skříň jsou specializované magazíny. Premiéru pořadů vysíláme od pondělí do pátku v 18.00 hod, ale každý si je může poslechnout i v jiném čase, neboť je vždy o 2 dny později reprízujeme. Pokud posluchači některý den zajímavosti uniknou, v týdenním souhrnu Leonardo Plus v sobotu v 11 hodin je možou slyšet všechny znova povídají...“ upozorňuje vedoucí redakce Markéta Kaclová.

Zapomenout nesmíme ani na pořad *Vstupte!*, který vysíláme každý všední den mezi 11. a 12. hodinou dopoledne a v analytickém rozhovoru v něm představujeme významné osobnosti z vědeckého a společenského života. Jejich dlouhý seznam najdete v archivu na webových stránkách ČRo Leonardo. Páteční *Vstupte!* je ještě zajímavější. Vybraní hosté ve studiu sami vyprávějí posluchačům o sobě a svém oboru. Pozvání již přijali např. ředitel Botanické zahrady Univerzity Karlovy Václav Větvička, ředitel pražské ZOO Petr Fejk nebo Vlastimil Ježek, ředitel Národní knihovny, biolog prof. Jaroslav Petr, neuropatolog MUDr. František Koukolík, astronomové RNDr. Jiří Grygar nebo Jan Palouš a další.

Zvláštní kategorii tvoří noční vysílání – přebírané

pořady ze zahraničí. Každý večer od 23.00 hodin je přinášíme v původním znění. Kromě anglického jazyka u nás můžete slyšet pořady ve francouzštině, slovenštině, ruštině a dalších jazycích. Detailní programové schéma najdete na internetové adrese: www.rozhlas.cz/leonardo.

Český rozhlas Leonardo – Odhalení

V mnoha ohledech zlomová byla nejen v programu ČRo Leonardo, ale v rozhlasovém vysílání obecně „trochu jiná reality show“ Odhalení, multimediální projekt, který aplikoval principy komerčních reality show na skupinu goril v pražské zoologické zahradě. O „trochu jinou reality show“ šlo nejen proto, že se jejími „soutěžícími“ staly gorily nížinné, ale také z toho důvodu, že měla vzdělávací obsah. Gorily byly sledovány celkem 16 kamerymi po 70 dnech a jejich chování interpretovala řada vědců. Internetové stránky Českého rozhlasu nabízely kromě mnoha textových materiálů a fotografií po 24 hodin denně dva „televizní“ programy, Odhalení využíval ve svém vysílání Český rozhlas Leonardo i řada dalších stanic a televizní pořady, které vznikaly v Českém rozhlasu, vysíaly každý všední den v premiéře a několika reprízách ČT 1 a ČT 24. „Trochu jiná reality show“ Odhalení vzbudila mimofádný zájem v České republice i v zahraničí (vysíaly o ni televizní stanice prakticky po celém světě) a získala Výroční cenu generálního ředitele Českého rozhlasu.

Projekt Odhalení měl také technologické konsekvence. Vedle televizní výroby v Českém rozhlasu například ty, že přímý přenos z pavilonu goril byl na internet vysílán ve špičkové kvalitě ve formátu Theora nebo že posloužil k prezentaci technologických možností DMB v experimentálním vysílání, které proběhlo u příležitosti mezinárodní konference DAB.

Závěr

Hlavním partnerem digitální stanice Českého rozhlasu Leonardo se stala Akademie věd České republiky v čele s jejím předsedou prof. Václavem Pačesem, který vznik nové stanice s populárně naučným obsahem zaměřeným na popularizaci vědy uvítal: „Ve vědě se pohybují 40 let a jsem přesvědčen, že kvalitní výzkum je jedním z pilířů prosperující demokratické společnosti. Pro výzkum je zapotřebí podpora občanů, a proto je důležité, aby se vědci spojili s profesionálními médiemi. Od některých svých vysokoškolských studentů vím, že k tomu, že se rozhodli studovat svůj obor, je přivedlo poslouchání populárně vědeckých pořadů, jako je třeba Meteor. Pořady, které podchycují to nejcennější, cc máme – mladou generaci, jsou velmi důležité. Nemůžeme dost zdůraznit to, jak velký vliv má popularizace vědy na rozvoj společnosti právě tím, že přitáhne mladou generaci k vědeckému zkoumání. Jestliže se podaří na základě toho nebo onoho pořadu přivést některého středoškoláka ke studiu, k vědě, tak je cíl nové stanice Leonardo splněn...“

Ke spolupráci se stanici Českého rozhlasu Leonardo se přihlásila i Národní knihovna a další instituce. Partnerem Českého rozhlasu je Univerzita Karlova i České vysoké učení technické.

Český rozhlas chce totiž naplňovat své poslání – přinést do vašich domovů to nejcennější, co existuje: znalosti, poznání, moudrost. V programu ČRo Leonardo se nemusíte bát povrchních a „povinně“ krátk-

kých příspěvků, snažíme se informace nabízet v úplnosti a objevujeme pro vás zároveň i nejrůznější zajímavé souvislosti, v hudebním formátu uplatňujeme slogan, že „nezkrátm žádnou písničku“. ČRo Leonardo – to je originální výběr pořadů, které spojuje myš-

lenka chytrého pohledu na historii i současnost světa kolem nás.

Český rozhlas Leonardo – to je rádio, které posloucháte hlavou.

Lukáš Hurník, Ph.D.

Český rozhlas D-dur

Na celém světě pozorujeme trend příklonu posluchačů ke klasické hudbě nabízené nejrůznějšími médií. Je to zřejmě dáné schopnosti klasické hudby prohloubit naši relaxaci, umožnit nám prožívat dobrodružství, aniž bychom se zvedli z křesla, odvést nás z reality do jiného světa. V módě jsou mp3 přehrávače, často zabudované do mobilních telefonů, internetová rádia atd. Hudba tak může provázet váš každý krok. Věřme, že se tak hudba nestává pouhou zvukovou kulisou. Naštěstí stále existují i posluchači, kteří dokážou vnímat klasickou hudbu „do hloubky“, s pochopením struktury skladeb.

Stanice Český rozhlas D-dur vysílá program, který lze vnímat jako přijemného společníka k práci, ale stejně dobře poslouží tehdy, chcerne-li se do hudby skutečně zaposlouchat. Program je vybírán zkušenými dramaturgy z bezedného archivu Českého rozhlasu. Ke každé skladbě se ve stručném komentáři dozvímě užitečné informace. Nejen jména interpretů, ale i něja-

kou zajírnost o vzniku díla, jeho významu. Další podrobnosti nabízí neustále aktualizovaná webová stránka. Tam probíhá i velmi zajímavá diskuse o dramaturgi stanice, o nahrávkách vážné hudby na cd atd. Komunita milovníků vážné hudby má konečně své „fórum“.

A interpreti? Jen ti nejlepší. Na D-dur zpívají Kožená a Pavarotti, dirigují Levine a Gardiner, hraje Perlman a Pollini... A každou neděli můžeme strávit odpoledne s operou. Základní devizou stanice ČRo D-dur je špičková zvuková kvalita, vysoce převyšující možnosti FM vysílání, ať už ji posloucháte na Internetu nebo na digitálních přijímačích systému DVB-T a DAB. V celé Evropě se digitální vysílání rozjíždí raketovým tempem. My jsme kvůli pomalé legislativě hodně zaspali, ale ne v tom nejdůležitějším: programy pro digitální vysílání jsou připraveny.

Český rozhlas D-dur transponuje váš život do jasné tóniny!

Bc. Jan Punčochář

Rozhlas veřejné služby v digitálním světě

Rozšíření nových médií, zejména médií působících v prostředí internetu, s sebou nutně přináší nové možnosti a současně i nová rizika pro média stávající. Ten-to příspěvek chce přispět do diskuse na téma, jaký vliv mohou mít specifické vlastnosti nových médií na dosavadní vysílatele. Z dvojice elektronických médií si všimne pouze rozhlasu: jeho základní konkurenční výhodou je totiž výhradní zaměření na sluch (monomedialita), a to stojí v přímém protikladu k myšlence multimediality. Z rozhlasu obecně se pak omezí na vysílatele ze zákona, v českém kontextu na veřejnoprávní médium, tedy Český rozhlas. Prakticky neomezená kapacita digitálního prostoru totiž zřetelně otevírá otázku, zda služby stávající mediální instituce nebude v digitálním budoucnu efektivnější zajišťovat jinak.

Informační společnost

Český statistický úřad definuje výraz informační společnost jako „termín používaný v souvislosti se zaváděním nových, především informačních a komunikačních technologií (počítačů, internetu atd.) do nejrůznějších oblastí každodenního života. Termín informační společnost má zdůraznit fakt, že vedle technických otázek zde musí být řešeny i nesmírně důležité otázky z oblasti etiky, morálky, politiky, práva apod., obecně celé široké spektrum možných dopadů na lidskou společ-

nost.“ Josef Musil ve své knize „Elektronická média v informační společnosti“ upozorňuje, že pokud diskuse o tomto pojmu nemá sklouznout k sociálnímu inženýrství, bude nutně obsahovat více otázek než definitivních odpovědí (Musil 2003, str. 180).

Charakteristické nové jevy, které informační společnost přináší, jsou **multimedialita** (jediným kanálem přenášíme informaci, která kombinuje písmo, obraz a zvuk), **digitalizace** (a s ní související pokles nákladů na přenos informace a odstranění problémů se vzdáleností, přenosový čas je velmi krátký i pro velké objemy dat), **technika hypertextu** (systém křízových odkazů a významových vztahů; umožňuje hledat informaci podle klíčových slov i podle obsahových souvislostí), **interaktivita** (na rozdíl od klasických masových médií uživateli umožňuje, aby do procesu komunikace kdykoli zasáhl buď provedením volby – tzv. navigace, nebo aktivním vstupem s vlastní informací – tzv. registrace), **virtuální realita** (možnost počítačové manipulace, změny obsahu scén nebo vytvoření scén fiktivních; stírá se rozdíl mezi realitou a fikcí, což může výrazně změnit naše pojetí pravdy a vztah k ní), **celosvětové počítačové síť** (realizují se v nich všechny uvedené rysy informační společnosti, jde přitom o kvalitativní změnu, nejen o další stupeň technické inovace), **koncentrace**, **křížení vlastnictví**, **konvergence** (technologická konvergence zahrnující sbližování elektronických médií, počí-

tačů a telekomunikací probíhá souběžně s fúzemi obřích koncernů – a to jak vertikálními, tak horizontálními) (Musil 2003, str. 180–183). Pro úvahy o budoucnosti rozhlasu veřejné služby jsou podstatné zejména digitalizace, interaktivita, počítačové sítě a konvergence, zvláštní diskusi si zaslouží multimedialita.

Multimedialita a rozhlas

Multimedialitu v kontextu rozhlasového vysílání lze v zásadě chápát dvojím způsobem. Ten první spočívá v poskytování dodatečných informací k vysílání přímo ve vysílaném signálu (ve formě textu, jako je to u RDS), druhý v poskytování dodatečných informací k vysílání prostřednictvím webových stránek (textové a obrazové informace, odkazy na další zdroje – zejména jako doplněk zpravodajství a publicistiky). Možnosti a současně i úskalí této cesty naznačil v diskusi po semináři na Prix Bohemia Ondřej Vaculík: „My jsme například v plzeňském rozhlasu teď přemýšleli o tom, že bychom dělali pořad o zaniklých obcích západních Čech, protože dosud žijí pamětníci a za chvíli už nebudou atd. Už vidím mapu, fotografie, přepisy výpovědí, může tam být více než pět informací o mistopisných a vlastivědných dotech atd. Ale říkám si – a kdo to bude dělat a kdy?“

Třetí (teoretická) možnost je současně úskalím a svádí k ní diskuse o zařazení rozhlasového vysílání do televizního multiplexu (tedy do systému DVB-T): přidávat přímo k tradičnímu rozhlasovému signálu obrazové informace. Jak ale v souvislosti s diskusí o rozhlasové reality-show Odhalení případně poznamenal Petr Štěpánek, „rádio, na které se můžeme koukat, už není rádio. Podobné aktivity rozhlas připravují o jeho základní přednost a komparativní výhodu, totiž a právě že na něj není potřeba koukat.“ (Štěpánek 2005)

Pravděpodobné je, že pokud má rozhlas zůstat rozhlasem, zůstane multimedialita relativně nevyužitou vlastností nových médií a do základní služby nabízené rozhlasem se prakticky nepromítne. Výrazněji se ale budou projevovat ostatní zmíněné vlastnosti, tedy zejména digitalizace, interaktivita, počítačové sítě a konvergence – jinými slovy úprava rozhlasu pro šíření v prostředí internetu jako nezbytná reakce na rostoucí požadavky spotřebitelů na personifikovaný produkt.

Do USA už budoucnost příšla...

Nejde přitom o nijak vzdálenou budoucnost. Reed Johnson v listu Los Angeles Times napsal: „Rok 2005 byl (ve Spojených státech – pozn. JP) zřejmě rokem, kdy se ukázalo, že je masová mediální kultura nenávratně v úpadku. Spotřebitelé začali využívat obrovské množství nových informačních zdrojů a zdrojů zábavy. Inovativní hudbu si mohli stáhnout z internetových stránek do svých iPodů (kapesních přehrávačů hudby v elektronickém formátu) a vzít si je na pláž nebo na nákup, dostávali individualizované zpravodajství, v televizi si sami vytvářeli vlastní televizní program bez reklam prostřednictvím přístroje TiVo, který ho podle jejich přání sestavil výběrem ze stovek kabelových televizních okruhů. Američané nyní mají neukojitelný zájem o vytváření a o spotřebu zábavy a o interakci s médií všeho druhu, masovými i jinými. Američané už pasivně nečumí všichni na tentýž televizní program. Využívají stále se rozšiřující šířky internetového pásmá a stále klesajících nákladů na ukládání dat k tomu, že si natáčejí své vlastní, přeliminutové televizní pořady.“ (Johnson 2005)

...ČRo zůstává věrný tradici

V Českém prostředí se diskuse omezuje především na to, co přinese nastávající digitalizace rozhlasového vysílání (tedy nahrazení analogového signálu signálem digitálním). Ukázaly to i kandidátské projevy finalistů výběrového řízení na generálního ředitele Českého rozhlasu. Vítěz řízení Václav Kasík konstatoval, že „zažijeme složitý sociálně-ekonomický krok. Digitální vysílání je více než jen technologická změna. Český rozhlas zatím je a i nadále chce být průkopníkem v tomto procesu u nás. Mimo jiné je to i jeho povinnost. Zahájení vysílání je nezbytné i pro udržení pozice České republiky při přípravě kmitočtového plánu v rámci Evropy.“ (Kasík 2005)

Podle Richarda Medka „se dá předpokládat, že (digitalizace) bude mít vliv nejenom na programovou nabídku Českého rozhlasu, ale v souvislosti s tím také na organizační strukturu, metodický přístup k tvorbě jednotlivých okruhů a způsob práce a uvažování. (...) Digitalizace samozřejmě není samospasitelná, je to jen nový prostředek k dosažení stále stejného cíle. Vytvářet a zajistit vysílání veřejné služby tak, jak je definováno zákonem. I když je zatím možné jen odhadovat všechny důsledky digitalizace signálu (chování výrobců i posluchačů, šířitelů signálu, nových návazných technických možností atd.).“ (Medek 2005)

Nejdále pak zašel Alexandr Pícha, podle kterého jsou „nové příležitosti, ale i hrozby nastupující digitalizace důvodem k rekapitulaci a k novému stabilnímu ukotvení veřejné služby (zvýraznění JP). Nové možnosti digitálních médií, zejména ohromné rozšíření vysílacího prostoru a multimedializace staví ČRo před úplně nové úkoly. V tomto náročném procesu se rozhodne, jak budou zachovány dosavadní hodnoty rozhlasu, jakou bude mít jeho program šanci v novém mediálním světě a jakou podobu, ale i důvod k existenci budou mít média veřejné služby. Rozhlas má nezastupitelné místo i v digitální budoucnosti. Oproti jiným médiím má ohromnou přednost v tom, že zaměstnává jen sluch. Člověk může při poslechu rádia vykonávat mnoho činností a zaměstnávat vlastní fantazii a představivost. To bude naštěstí potřebovat i v nové digitální době.“ (Pícha 2005)

Místo multiplexu internet

Všechny tři kandidátské úvahy omezily digitální budoucnost pouze na technologii digitálního rozhlasu (T-DAB), případně na součást jednoho z televizních multiplexů (tedy jako součást DVB-T).

„Pozemský digitální rozhlas je nový způsob vysílání zvukového rozhlasu, využívající pokročilé metody komprese zvukového signálu a modulace rádiového signálu, které umožňují vysokou kvalitu vysílání a velmi úsporně využít kmitočtového spektra. Systém T-DAB vyžaduje kmiločtové přesuny ve stávající síti.“ (Musil, str. 150) Digitální rozhlas tedy zejména umožní efektivněji využít kmitočtové pásmo (více stanic na méně frekvencích s nižšími náklady na šíření signálu) a přidat ke zvukovému signálu dodatečné datové signály (ovšem pouze jednosměrné, v modelu vysílatel → příjemce).

I při maximálně efektivním využití kmitočtů je ale počet (a současně i dosah) takto šířitelných stanic stále omezený (a omezené jsou také možnosti interaktivnosti, kterou považujeme za důležitý atribut médií v informač-

ní společnosti). Přestože se sníží náklady na šíření rozhlasového signálu, budou i nadále představovat velkou položku v rozhlasovém rozpočtu. Nemožnost zajistit si šíření signálu vlastními silami navíc rozhlas do budoucna stavi před riziko, že tato nákladová položka nadále poroste.

Domnívám se, že dlouhodobá budoucnost rozhlasu je v obecně vymezeném digitálním prostoru. Rozhlas by tak šířil svůj program v prostředí internetu a uživatelé (posluchači) by ho poslouchali na nějakém digitálním přijímači (už dnes se lze pomocí mobilního telefonu připojit na internet a poslouchat – zatím ale nepříliš kvalitně – rozhlas vysílaný po internetu).

Nová definice veřejné služby

Přesun rozhlasu do technologického prostředí, kterým lze šířit libovolné množství programů, znamená úplně novou situaci jednak pro regulátory a jednak pro definici veřejné služby. Pokud totiž stát nebude rozhlasu poskytovat vzácný statek (tedy některý z omezeného počtu kmitočtů) a pokud se navíc rozhlas bude pohybovat v bezbřehém prostoru internetu, těžko bude technicky možné reguloval jeho obsah.

„Rozhlas veřejné služby tak v budoucnu bude stále silněji čelit dvěma základním otázkám potřebnosti: Je potřeba, aby nějaké celoplošné vysílání poskytovalo rozmanitý, ve svém celku vyvážený program pro všechny části populace včetně přiměřeného podílu pořadů odpovídajících minoritním zájmům různých částí populace? A pokud ano, je optimální, aby k plnění těchto úkolů byly zřizovány speciální stanice pracující v právně a ekonomicky speciálním režimu veřejné služby, financované nějakou formou všemi občany?“ (Musil 2003, str. 32–33)

Musilovy otázky lze samozřejmě rozšířit: Kolik (rozhlasových) stanic je potřeba k poskytování veřejné služby? Mají být vzhledem k druhé části duálního systému konkurenční nebo komplementární? Odpovědi spadají do oblasti politického rozhodnutí, případně společenského konsensu.

Bude rozhlas budoucnosti vysílat?

Při zvážení základních charakteristik informační společnosti se objevuje ještě poslední otázka: Má vůbec v digitální budoucnosti smysl pojem **vysílání**? „K podstatným rysům vysílání patří zejména zámerné sestavování programu určeného pro větší množství recipientů, šíření signálu nesoucího obsah vysílání z jednoho bodu k většímu množství konečných recipientů a možnost současného příjmu a vnímání obsahu vysílání větším počtem recipientů. Proces nazývaný konver-

gence v posledním desetiletí značně modifikuje význam zejména druhého a třetího znaku.“ (Musil 2003, str. 24)

Například Český rozhlas už dnes nabízí službu „rozhlas na přání“ (Radio-On-Demand). Posluchač – návštěvník internetových stránek si vybírá z odvysílaných pořadů a sestavuje vlastní program. Lze předpokládat, že tento model bude postupně převažovat: mediální instituce bude umisťovat připravené vysílací bloky do rozhraní, ve kterém si posluchač zvolí (naprogramuje, naformátuje) svou vlastní stanici. Rozhlas případně může svému klientovi – pokud si nebude vědět rady – doporučovat to nejzajímavější.

Klasickému rozhlasu tak zřejmě zůstane jen jedna výsada: živé vysílání toho, co nesnese odkladu, tedy klasického zpravidlosti a aktuální publicistiky. S tím pak bude nadále vstupovat do prostředí, ve kterém jeho příjemce může pouze poslouchat – například jako kulisu při řízení automobilu.

Místo závěru

V nadcházející digitální éře čeká na rozhlas veřejné služby řada příležitostí i rizik a je jen na něm, kterým směrem se vydá. Těžko dnes ostatně posoudit, co je vlastně riziko a co výzva.

Rozhlas může sledovat úbytek posluchačů a čekat, kdy jich bude tak málo, že nedokáže obhájit svou existenci napojenou na veřejné peníze.

Může nadále jako na běžícím pásu zakládat nízkorozpočtové digitální stanice a čekat, zda se náhodou trefí do vkusu publiku.

Může po vzoru BBC začít uvažovat o tom, v jaké oblasti nedokáže naplnit potřeby posluchačů (dnes podle výzkumu neoslovuje 80 % obyvatel ČR!), zaměřit se na ně a získat je přesně zacílenými stanicemi.

A konečně, může okouzlen svody multimediality vytvářet další gorilí projekty, budovat televizní studia – a v krátké budoucnosti se nechat pohltit veřejnoprávní televizi.

Literatura:

- Johnson, R.: Mass media's last blast; Los Angeles Times, 18.12.2005
- Kasík, V.: Současný pohled na Český rozhlas... www.radiotv.cz
- kol.: Vzdělávání rozhlasem; in Svět rozhlasu č. 14, SRT, Praha 2005, str. 10–32
- Medek, R.: Současný pohled na Český rozhlas... www.radiotv.cz
- Musil, J.: Elektronická média v informační společnosti. Votobia, Praha 2003, ISBN 80-7220-157-3
- Pícha, A.: Současný pohled na Český rozhlas... www.radiotv.cz
- Štěpánek, P.: Na gorily peníze jsou, na lidí ne. http://archive.ceskamedia.cz/